

Skolsocialt arbete: Skolan som plats för och del i det sociala arbetet

7 februari 2018

Åsa Backlund

Institutionen för socialt arbete Stockholm
asa.backlund@socarb.su.se

Upplägg

- Vad menar jag med skolsocialt arbete?
- Skolans relevans för det sociala arbetet
- Skolkuratoren som en del av elevhälsan
- Tre övergripande uppgifter
- Exempel på perspektiv, dilemman och tänkbara strategier i skolsocialt arbete

Huvuddelen av presentationen är hämtat från antologin Backlund, Högdin & Weitz (2017) (red.) *Skolsocialt arbete: Skolan som plats för och del i det sociala arbetet*.

Skolsocialt arbete – vad är det?

Tre olika sätt att se på skolsocialt arbete (Backlund, Högdin & Weitz 2017):

- *Det socialarbetare (oftast skolkuratorer) gör i skolan*
- *Arbetsuppgifter av social karaktär i skolan*
- *Arbete i skolan utifrån socialt arbete som kunskapsområde*

Skolans relevans för det sociala arbetet

- Låga betyg i grundskolan en viktig riskfaktor för framtida sociala och psykiska problem, oavsett socioekonomisk uppväxtbakgrund.
- Att lyckas i skolan utgör en stark skyddsfaktor, i synnerhet för barn i utsatta livssituationer. (Vinnerljung et al 2010)

Att alla barn, och *i synnerhet de vars livssituation innefattar flera riskfaktorer*, ska lyckas i skolan och få positiva skolerfarenheter är mot denna bakgrund en mycket viktig preventiv insats!

Vi vet också att...

- Skolrelaterade problem och social utsatthet ofta hänger samman (Lagerlöf 2012; Spånberger Weitz 2011).
- Kamratstatus och erfarenhet av mobbning är kopplat till ohälsa och skolresultat/utbildning, även i vuxenlivet (Lereva et al 2015).
- En ökande andel ungdomar upplever psykisk ohälsa= Risk för senare psykiska och sociala problem (Socialstyrelsen 2013).
- Skolrelaterade faktorer och psykisk ohälsa är ömsesidigt påverkande faktorer (Gustafsson et al 2010)
- Barn i utsatta livssituationer oftare har allvarlig ohälsa, samtidigt som dessa barn riskerar att falla "mellan stolarna" (SBU 2010, Socialstyrelsen & CHESS 2012)

Skolkuratoren - en del av elevhälsan

- Elevhälsan ska främst vara **förebyggande och hälsofrämjande** och stödja eleverna i deras utveckling mot utbildningens mål, t ex:
 - *Främja utveckling och lärande*
 - *Ta hänsyn till elevers olika behov och sträva efter att uppväga skillnader i förutsättningar*
 - *Främja social gemenskap*

Stor tonvikt i förarbeten och vägledningsdokument på att elevhälsans ska **skapa miljöer** som främjar hälsa, utveckling och lärande. (Prop. 2009/10:165 s. 656, Socialstyrelsen & Skolverket 2016)

"främst förebyggande och hälsofrämjande..."

Hälsofrämjande:

- *stärka elevernas självupplevda fysiska, psykiska och sociala välbefinnande, med utgångspunkt i kunskap om vad som främjar hälsa*
- *kännetecknas av ett salutogent perspektiv*

Förebyggande:

- *Förhindra uppkomsten av eller påverka förlopp av sjukdomar, skador, fysiska, psykiska eller sociala problem, minska risk för ohälsa, med utgångspunkt i kunskap om riskfaktorer*

Åtskiljs från åtgärdande arbete i betydelsen att hantera uppkomna problem.

(Socialstyrelsen & Skolverket 2016, Skolinspektionen 2015)

Tre centrala övergripande uppgifter för det skolsociala arbetet

(Backlund, Högdin & Weitz 2017)

- Stärka alla barns rätt till en likvärdig utbildning
- Arbeta för ett positivt skolklimat för alla
- Arbeta för att skolan ska fungera stödjande för och ha en fungerande samverkan kring barn som riskerar att fara illa

1. Stärka barns rätt till likvärdig utbildning

- Förebyggande insatser kring riskgrupper (t ex barn i samhällsvård, barn med skolfrånvaro)
- Arbeta för en inkluderande läromiljö (fysiskt, socialt, didaktiskt)
- Strategiskt arbete med skolfrånvaro och närvarofrämjande insatser (se t ex SOU:2016:94)
- Uppmärksamma och kritiskt reflektera kring hur barns problem kategoriseras och definieras i tal och skrift
- Verka för att lyfta och stärka barns perspektiv på och delaktighet i sin situation och skolmiljö

2. Arbeta för ett positiv skolklimat

- Sprida och tillhandahålla kunskap om olika perspektiv på mobbning och kränkande behandling, om barns relationsskapande samt om erfarenheter av olika typer av interventioner mot mobbning.
- Delta i aktivt värdegrundsarbete som involverar hela skolan och bygger på interventioner som har visat på positiva resultat (iaf inte negativa) och lokal kännedom genom
- kontinuerlig uppföljning av elevers upplevelse av skolklimatet, förekomst av kränkningar och tillgång till stöd

Barnombudsmannen 2015:

- *Barn vet inte hur de ska få hjälp när de är utsatta*
- *Barn upplever att de lämnas ensamma med den skada kränkningarna orsakat.*
- *När åtgärder sätts in sker det enligt barnen över deras huvuden. Barn berättar att de saknar information och att de önskar att vuxna lyssnar så att stödet blir bra.*

3. Utveckla skolan som stödjande arena för barn som riskerar att fara illa

- Skapa förutsättningar för barn att berätta om sin livssituation – tillgänglighet och trygghet
- Utveckla organisatoriskt och mellanorganisatoriskt stöd i förhållande till anmälningsplikten
- Utarbeta strategier och strukturer för att hantera ansvarskonflikter och arbete kring barn med flera instanser involverade (t ex team).
- Skapa förutsättningar för skolan att fungera som "salutogen arena", t ex genom tillgång till "key-adults", stärka elevers KASAM, "traumainformerad undervisning".

(se t ex Backlund & Elvhage 2017, Överlien 2017, Bolin et al 2017 i Backlund, Högdin & Weitz 2017)

Exempel på perspektiv i det skolsociala arbetet

- En viktig del av det sociala arbetet är att förhålla sig till och synliggöra *olika* perspektiv på problem, att synliggöra både det komplexa och unika
- Fokus på individen i sin *sociala kontext*, på *olika nivåer* (mikro, meso, makro etc). Systemteoretiska, utvecklingsekologiska, socialpsykologiska/socialpedagogiska perspektiv, teorier om risk och skydd, resilience m.m.
- Organisatoriska och professionsteoretiska perspektiv
- Maktperspektiv: Rättighetsperspektiv, antirasistiska perspektiv, barnperspektiv, empowerment

Dilemman

- Uppmärksamma och ge stöd utan att stigmatisera
- Barnskydd kontra familjestöd
- Barns rättigheter kontra minoriteters och föräldrars rättigheter
- Omgivande förväntningar på yrkesrollen som kurator som kan hamna i konflikt med den egna synen på uppdraget
- Åtgärdande kontra förebyggande och hälsofrämjande insatser

Exempel från en fallstudie

(Backlund & Linblad 2017, i Backlund, Högdin & Weitz)

Stockholms

"Det är en stor utmaning att liksom vända på tanken, att nu är det 80 procent med särskilda behov i klassen. Man måste göra en tankevända, vi kan inte ha 80 procent som går till specialpedagogen"

(specialpedagog)

"Nu ska vi se till att de här niorna klarar sig och nästa år är det nya nior. Mycket är hur man ska jobba förebyggande och hälsofrämjande på högstadiet, men man kanske också ska lägga krutet längre ned"

(kurator)

"Vad kan vi konkret göra för psykisk ohälsa? Det skulle jag jättegärna vilja jobba med inom ramen för skolan och det finns ett hål där tycker jag"

(psykolog)

Strategier?

- Precisera och skapa samsyn kring elevhälsans uppdrag och de specifika professionernas bidrag
- Prioritera förebyggande och hälsofrämjande insatser utifrån vetenskaplig kunskap och lokal kännedom
- Se över struktur och arbetsformer för operativt *och* strategiskt arbete (Partanen 2012)
- Våga ifrågasätta och tänka utanför traditionella roller, "bjuda in sig"
- Identifiera kritiska områden i arbetet med att ge stöd till barn i utsatta livssituationer och arbeta för att skapa beredskap och strukturer som kan undvika ansvarskonflikter och osäkerhet.

Till sist, en hälsning från föreningen Maskrosbarn: Våga fråga!

[https://www.facebook.com/organisationenmaskrosbarn/
videos/1815459391858034/](https://www.facebook.com/organisationenmaskrosbarn/videos/1815459391858034/)

Referenser:

Backlund, Å. (2007) *Elevvård i grundskolan. Resurser, organisering och praktik*. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete

Backlund, Å., Högdin, S. & Weitz, Y. (2017)(red.) *Skolsocialt arbete. Skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. Malmö: Gleerups AB.

Barnombudsmannen (2015) *Välkommen till verkligheten. Barn och unga om samhällets stöd vid kränkningar och trakasserier i skolan*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Gustafsson et al (2010). *School, learning and mental health. A systematic review*. Stockholm: Kungliga vetenskapliga akademien.

Lagerlöf, H. (2012) *Samhällsvård och välfärdsresurser. En studie av skolgång, fritid och kamratrelationer bland unga i familjehem och institutioner*. Stockholm: Stockholms universitet.

Lereya et al (2015) Adult mental health consequences of peer bullying and maltreatment in childhood: two cohorts in two countries. *The Lancet Psychiatry*, 2, 524-531.

Partanen, P. (2012) *Att utveckla elevhälsa*. Ås: Skolutvecklarna i Sverige.

Skolinspektionen (2015) *Elevs behov och skolans insatser*. Kvalitetsgranskning Rapport 2015:15

Socialstyrelsen (2013) *Psykisk ohälsa bland unga*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen & CHESS (2012) *Skolans betydelse för barn och ungas psykiska hälsa ...* Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen & Skolverket (2016) *Vägledning för elevhälsan*.

SOU 2016:94 *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*.

Spånberger Weitz, Y. (2011) *Ungas erfarenhet av skola, samhällsvård och vuxenblivande. En studie av fem livsberättelser*. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.

Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) (2010) *Program för att förebygga psykisk ohälsa hos barn. En systematisk litteraturöversikt*.

Vinnerljung, B., Berlin, M. & Hjern, A. (2010) Skolbetyg, utbildning och risker för ogynnsam utveckling hos barn. I Socialstyrelsen *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.